

Breuk of stagnatie: de demografische geschiedenis van Suriname na de Tweede Wereldoorlog

H.E. Lamur

Inleiding

Voor een evenwichtige sociale en economische ontwikkeling in een land is de aanwezigheid van een zeker bevolkingsminimum van belang. Niet alleen bestaat daardoor de mogelijkheid om het nationaal economisch potentieel volledig te benutten, maar ook biedt een gelijkmatig opgebouwde bevolkingspyramide een zekere stabiliteit voor de toekomst. De zorg voor ouderen en kinderen kan dan gelijkelijk verdeeld worden. Eveneens is het noodzakelijk dat een bevolking bestaat uit sociaal-economische groepen van diverse snit. Alleen dan zijn er voldoende kansen voor interne economische ontwikkelingen; vooral hooggeschoolde en ervaren arbeidskrachten blijken in dit proces van economische vernieuwing een belangrijke rol te spelen.

In dit artikel zal nader ingegaan worden op de vraag of de politieke onafhankelijkheid van Suriname een breuk in de demografische ontwikkeling sinds de Tweede Wereldoorlog tot gevolg heeft gehad. Aangetoond zal daarbij worden dat de verzelfstandiging niet alleen heeft geleid tot het vertrek van een zeer groot aantal personen, maar ook dat van de emigranten de ervaren en hoogopgeleide arbeidskrachten relatief een groot aandeel vormden. Suriname ziet daardoor in demografisch en in economisch opzicht een moeilijke tijd tegemoet.

Een uitvoerig antwoord op de vraag of het begrip 'breuk' van toepassing is op demografische processen zou tot een ingewikkelde terminologische verhandeling leiden, die buiten het bestek van dit artikel valt. Ik heb me daarom beperkt tot een eenvoudige aanduiding, waarbij ik van een breuk in de demografische ontwikkeling spreek in het geval van een onomkeerbare verandering. Gaat het echter slechts om een tijdelijke onderbreking van een proces dan spreek ik van een stagnatie in de demografische ontwikkeling. Alvorens ik tot de beantwoording van bovengestelde vraag over ga, zal ik eerst een kort overzicht geven van de demografische geschiedenis van Suriname na de Tweede Wereldoorlog. Daarin kunnen drie perioden onderscheiden

worden, te weten: een eerste periode van 1944 tot 1962, waarin de bevolking explosief toenam; een tweede periode van 1962 tot 1973, waarin er sprake was van een opvallende geboortedaling en een derde periode van 1973 tot 1981, waarin de emigratie naar Nederland voor een keerpunt in de demografische ontwikkelingen zorgde. Sinds 1981 is er weer sprake van een herstelde bevolkingsgroei. Het is echter nog te vroeg om tot een periodisering van dit laatste tijdvak te komen.

Bevolkingsexplosie: 1944-1962

Tussen 1944 en 1962 nam de bevolking met ruim 116.000 personen toe van 150.665 tot 266.873, wat neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse groei van 3 procent (tabel I). De fase van groei werd bepaald door het toegenomen geboortenniveau. Het geboortecijfer steeg van 3,5 procent in 1944 tot 4,8 in 1962, en het geboortenoverschot (geboorten minus sterfte) van 1,9 procent tot 3,9. In deze fase van de demografische geschiedenis van Suriname was de invloed van mortaliteit en migratie op nationaal niveau gering. Deze ontwikkeling was niet beperkt tot Suriname. Ook andere Caraïbische landen kenden na de Tweede Wereldoorlog een aanzienlijke bevolkingsgroei, voornamelijk ten gevolge van stijgende geboorten. In Guyana nam het geboortecijfer toe van 2,8 procent in 1944 tot 4,3 in 1962. Voor Trinidad waren de cijfers 3,0 in 1939 en 3,7 in 1962.¹ Soortgelijke ontwikkelingen deden zich ook in enkele Zuidamerikaanse landen voor. Vandaar dat sommige onderzoekers van een bevolkingsexplosie spreken, doelend op de discrepantie tussen de toen sterk toegenomen bevolking en de geringe groei van het aantal arbeidsplaatsen in het Caraïbisch gebied en in Zuid-Amerika.

Geboortedaling: 1962-1973

In de tweede fase van de demografische ontwikkeling (1962-1973) bleef de bevolking toenemen, maar het tempo van de groei daalde en bedroeg voor deze periode gemiddeld 2,3 procent per jaar. Ook in deze fase was de fertiliteit een belangrijke determinant van de demografische ontwikkeling. De afname van het groeitempo van de bevolking werd voornamelijk veroorzaakt door de trendmatige, snelle daling van het geboortecijfer, van 4,8 procent tot 2,8 in 1973; het natuurlijke accrès daalde in dezelfde periode van 3,9 tot 2,1. De daling van het geboortecijfer heeft zich vrijwel zonder onderbreking voortgezet, ook in de derde fase van het demografisch proces (zie

Tabel 1.
Bevolking in Suriname

Jaar	Bevolking op 1 januari*	Geboorten- overschot	Vestigings- overschot	Totale toename
1944	150.665	1.9	-0.4	1.4
1945	152.809	2.7	-0.1	2.5
1950	173.253	2.7	0.0	2.7
1955	204.163	3.6	0.0	3.6
1960	247.042	3.7	0.0	3.7
1962	266.873	3.9	0.0	3.9
1963	277.748	3.8	0.0	3.8
1965	300.439	3.4	-0.1	3.3
1970	344.736	2.9	-1.5	1.4
1973	384.211	2.1	-2.3	-0.2
1974	383.437	1.3	-4.1	-2.8
1975	372.429	1.7	-10.2	-8.4
1979	358.103	2.2	-4.4	-2.2
1980	350.200	2.2	-4.6	2.4
1985	371.460	2.3	0.2	2.6
1987	389.502	1.7	0.1	1.9
1988	396.903	1.6	0.3	1.9

* Voor de periode 1944-1970: exclusief Bosnegers en Indianen. Voor de periode na 1980 wijken deze cijfers af van die van het Centraal Bureau voor Burgerzaken (CBB), maar de verschillen hebben nauwelijks invloed op de in dit artikel beschreven trends.

(Bronnen: CBB 1988 (1) en 1988 (3); Lamur (1973) en (1986))

Tabel 2.
Totale vruchtbaarheidscijfer naar etnische groep, 1964 en 1970.

Jaar	Creool	Hindoestaan	Javaan	Totaal
1964	5.8	7.3	5.6	6.7
1970	4.5	5.5	5.2	5.5

verder). Met de daling van het geboortecijfer die in 1963 begon, kwam een einde aan een periode van vijftig jaar waarin het geboortecijfer eerst geleidelijk en vervolgens zeer sterk toenam. De dalende trend ging gepaard met afname van de gezinsgrootte. Het totale aantal kinderen dat een Surinaamse vrouw in de loop van haar reproductieve periode kreeg, daalde van 6,7 in 1964 tot 4,1 in 1973. Dit proces heeft zich voor de drie grote etnische groepen (Creolen, Hindoestanen en Javanen) voltrokken, waarbij opvalt dat de daling in gezinsgrootte het sterkst is geweest voor de groep met het hoogste geboortenniveau, de Hindoestanen. Hierdoor zijn de grote verschillen in kindertal tussen de drie etnische groepen kleiner geworden, wat uit tabel II blijkt.

Overigens moet worden opgemerkt dat dit proces van convergentie in gezinsgrootte tussen deze drie etnische groepen electorale consequenties heeft gehad. Want door deze demografische ontwikkeling, die tot een afname van de verschillen in groeps-grootte leidde, werd de noodzaak tot onderlinge samenwerking, tot het vormen van politieke coalities sterker gevoeld. Hetgeen onder andere tot uiting kwam in de oprichting van de Progressieve Nationale Partij (PNP) in 1969 en de Nationale Partij Combinatie (NPK) in 1973.

Hoe is de snelle afname van de gezinsgrootte in Suriname na 1962 te verklaren? De forse bevolkingsaanwas in de periode 1940-1960 en de toegenomen toetreding van vrouwen tot de beroepsbevolking leidden tot een aanzienlijke stijging van het potentiële arbeidsaanbod. De produktieve leeftijdscategorie van 15-64 jaar nam tussen 1950 en 1964 met 2,7 procent en vervolgens met 3 procent toe tot 1968 toen een daling begon. Deze ontwikkeling heeft gezien de geringe toename van nieuwe arbeidsplaatsen geleid tot een verslechtering van de werkgelegenheids-situatie. Vooral in de middenklasse groeide geleidelijk het besef dat beperking van het kindertal een voorwaarde was voor het gezin om de verworven sociaal-economische positie te handhaven. Het gebruik van moderne anticonceptiemiddelen werd door de vrouw ook gezien als een mogelijkheid om op de arbeidsmarkt actief te blijven en via een baan een bijdrage te leveren aan het gezinsinkomen.

Een tweede factor die naast geboortenbeperking heeft bijgedragen tot de daling van het groeitempo van de bevolking tussen 1962 en 1973 is de migratie. Deze determinant van het demografisch proces nam in de loop van de jaren zestig in betekenis toe. In 1964 bedroeg het vertrekoverschot (emigratie minus immigratie) nog slechts 0,1 procent van de bevolking, maar dat was in 1973 al gestegen tot een niveau van 2,3 procent. Het vertrek-overschot had in tien jaar een niveau bereikt dat hoger lag dan de natuurlijke aanwas van de bevolking die in 1973 2,1 procent bedroeg. Dat betekent dat het

bevolkingsaantal begon af te nemen; een verschijnsel dat zich niet eerder zo duidelijk had voorgedaan in de twintigste eeuw. Daarmee brak een geheel nieuwe fase aan in de demografische geschiedenis van Suriname.

Keerpunt in de demografische geschiedenis: 1973

Hoe is het keerpunt in de demografische geschiedenis van Suriname omstreeks het midden van de jaren zeventig te verklaren? Aan de vooravond van de politieke onafhankelijkheid van Suriname op 25 november 1975 begon een nieuwe fase van de demografische ontwikkeling met een bevolkingsafname die bijna tien jaar zou duren voordat het oude niveau weer werd bereikt. Tussen 1 januari 1973 en 1979 daalde de bevolking van ruim 384.000 tot 358.000 (zie tabel I), wat neerkomt op een gemiddelde jaarlijkse afname van bijna 1,0 procent. Na de militaire machtsovername in 1980 zette de daling nog heel even door tot 1981. Daarna trad geleidelijk een herstel in. Maar gezien de sterke afname van de bevolking in de voorafgaande jaren volgend op de onafhankelijkheid, duurde het tot 1986 voordat het oude niveau van voor de daling in 1974 weer was bereikt. Daarna heeft de stijging van de bevolking doorgezet. Zij bereikte een niveau van 404.841 op 1 januari 1989. De toename tussen 1981 en 1989 werd bereikt door een groeipercentage van gemiddeld 2,1 procent per jaar.

De demografische ontwikkeling in de periode na 1975 werd niet veroorzaakt door veranderingen in het natuurlijke accrès van de bevolking. Het geboortenoverschot had zich immers op een niveau van 2,2 procent per jaar gehandhaafd tussen 1973 en 1986. De oorzaak van de daling van de bevolkingsgroei was veeleer de alarmerende uittocht van Surinamers. In 1974 verlieten ruim zeventienduizend Surinamers hun land, uit angst voor economische achteruitgang en sociaal-politieke conflicten na de politieke onafhankelijkheid. Zij werden een jaar later gevolgd door meer dan 39.000 landverhuizers, waardoor het vertrek van Surinamers uit Suriname in het jaar van de onafhankelijkheid een recordhoogte van meer dan 10 procent van de bevolking bereikte. In de jaren 1976 en 1977 nam de emigratie af om daarna opnieuw te stijgen. Zij bereikte weer een hoogtepunt in 1979 toen achttienduizend Surinamers naar het buitenland vertrokken. Een jaar later, toen de militaire machtsovername plaatsvond, verliet nog eens eenzelfde groep Suriname. Vervolgens nam de uittocht zo sterk af dat er sinds 1985 weer sprake is van een vestigingsoverschot in Suriname. De afname van de trek van Surinamers naar het buitenland in de jaren tachtig was voornamelijk een gevolg van de verscherpte immigratiebepalingen (visa) in Nederland, bedoeld om de stroom naar het voormalige moederland in te dammen.

De uittocht van Surinamers in de periode na 1973 heeft verstrekende maatschappelijke gevolgen gehad voor Suriname. Ter illustratie beperk ik mij tot een tweetal aspecten van dit vraagstuk. Sinds het midden van de jaren zestig zijn de zorgbehoevende categorieën (de kinderen tot en met veertien jaar en de 65-plussers) ten gevolge van geboortendaling en emigratie, sterker in aantal afgenomen dan de leeftijdscategorie van 15-64 jaar. Deze ontwikkeling leidde tot afname van de demografische druk van 'consumenten', personen jonger dan 15 jaar en 65-plussers, op potentiële 'producenten', de leeftijdscategorie van 15-64 jaar. Dit blijkt onder meer uit de daling van de afhankelijkheidsratio (de verhouding van het aantal 'consumenten' tot het aantal 'producenten') van 114,1 procent in 1966 tot 109,8 procent in 1970 en tot onder de 100 procent in 1980. Daar dit proces ten dele is veroorzaakt door de geboortendaling van na 1962, kan het als een positieve ontwikkeling worden beschouwd. De demografische adering van Suriname na de politieke onafhankelijkheid ging echter ook gepaard met een uittocht van hoog gekwalificeerde personen, van wie sommigen hun kennis hadden verkregen of vergroot door een langdurig dienstverband in Suriname. Het vertrek van deze hoog gekwalificeerde en/of ervaren krachten leidde al spoedig tot een schrijnend gebrek aan kader in diverse sectoren van de Surinaamse samenleving. Het schreeuwend tekort aan leidinggevende personen bij het Surinaams Planbureau in 1989 is slechts een voorbeeld van de gevolgen van dit proces van demografische verarming dat omstreeks het midden van de jaren zeventig is begonnen.

De vacatures op de arbeidsmarkt voor (on)geschoolde arbeiders die na de massale uittocht van Surinamers ontstonden, werden al spoedig vervuld door immigranten uit Guyana en Haïti. Daar was het levenspeil veel lager dan in het relatief welvarende Suriname. Reeds in de tweede helft van de jaren zestig vonden ruim honderd Guyanezen emplot als landarbeider op de plantages. Vanaf het midden van de jaren zeventig nam hun aantal gestaag toe. Zij werden aangelokt door de openvallende banen in de bouw, in de industriële sectoren en in de projecten die met Nederlandse ontwikkelingshulp waren opgezet. De eerste groepen Guyanezen waren mannen. Zij werden al spoedig gevolgd door vrouwen, die werk vonden in de huishouding of als winkelpersoneel. Van Gelder vermeldt dat zij ook in de prostitutie terecht kwamen.² Exacte gegevens over de omvang van de Guyanese bevolkingsgroep in Suriname ontbreken, omdat velen illegaal in Suriname verblijven. Ik schat het aantal Guyanezen op minimaal 25.000 personen. Zij vormen een nieuwe bevolkingsgroep in Suriname en worden door sommige werkgevers geprezen om hun ijver.

Conclusie

De politieke onafhankelijkheid van Suriname betekende een breuk in de demografische geschiedenis van Suriname. Niet langer werd het demografische proces bepaald door het geboortenoverschot van de bevolking. Tussen 1973 en 1981 werd het geboortenoverschot in volume ruimschoots overtroffen door het sterk toegenomen vertrekoverschot. De teruggang van de bevolking die daar het gevolg van was, duurde tot 1986 toen het bevolkingsniveau van 1973 weer werd bereikt. Door de massale uittocht van Surinamers in de jaren zeventig is het aantal in Nederland gevestigde Surinamers opgelopen tot ruim tweehonderdduizend. Remigratie van deze personen naar Suriname is niet waarschijnlijk, ook niet indien de discriminatie in Nederland zou toenemen. Schüster heeft een analyse van de achtergronden van de remigratie tussen 1970 en 1986 gemaakt, waar dit uit blijkt.³ De van nostalgie vervulde Surinamers die hun jeugd in Suriname hebben doorgebracht, zijn zeker bereid een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van hun vaderland, maar dan wel vanuit hun 'comfortabele' positie in het voormalige moederland. Een veel gehoorde opvatting in kringen van Surinaamse Nederlanders is dat zij hun bijdrage aan het ontwikkelingsproces in Suriname beter vanuit Nederland kunnen leveren. Deze gedachtengang is een doorzichtige rationalisatie of berust op zijn best op de misvatting dat het sturen van geld en goederen naar het thuisland meer effecten sorteert dan een langdurige inzet van (dezelfde) gekwalificeerde arbeid. Dat remigratie voor velen een groot offer is dat zij niet bereid zijn te brengen, is een realiteit. Maar met doorzichtige rationalisaties of naïeve, idealistische redeneringen over de eigen bijdrage vanuit het moederland, schiet het vaderland niet veel op.

Aan de vooravond van de onafhankelijkheid en na 1975 hebben ruim honderdduizend Surinamers, onder wie veel hoog geschoolde en ervaren krachten, hun geboorteland verlaten. Voor de meesten is dit vertrek definitief. Dit betekent dat Suriname voor de verdere sociaal-economische ontwikkeling opnieuw afhankelijk is geworden van vaak jonge buitenlandse deskundigen die voor een kort dienstverband van drie tot vijf jaar in diverse sectoren van de samenleving zullen worden ingeschakeld. De nadelen van dit stelsel zijn in Suriname bekend. In dit opzicht vormt de demografische aderlating van Suriname in de periode na 1973 een breuk in de demografische ontwikkeling van Suriname. Ook in een ander opzicht heeft de massale uittocht het demografische proces in Suriname verstoord. Voor een evenwichtige sociale en economische ontwikkeling biedt een bepaald bevolkingsminimum zekere voordelen. Het bereiken van dat

minimum ligt nu verder weg. Wat dit aspect betreft, gaat het echter om een stagnatie in de demografische ontwikkeling.

* Ik dank R. Bottse en P.J. van Gelder voor hun hulp.

Noten

1. J. Harewood, 'Recent population trends and family activity in the Caribbean area', *Demography* 5 (1968) 2.
2. P.J. van Gelder, *Werken onder de Boom*, 81.
3. J. Schuester, *Waar ik gelukkig ben, daar wil ik wonen* (Amsterdam 1988).

Literatuur

- Centraal Bureau voor Burgerzaken (CBB), *Demografische data voor Suriname I* (Paramaribo 1988).
- CBB, *Demografische data III* (Paramaribo 1988).
- Gelder, P.J. van, *Werken onder de Boom* ('s-Gravenhage 1984).
- Harewood, J., 'Recent population trends and family activity in the Caribbean area', *Demography* 5 (1968) 2.
- Lamur, H.E., *The demographic evolution of Suriname, 1920-1970* ('s-Gravenhage 1973).
- Lamur, H.E., 'Recent fertility trends in Suriname', *Journal of Biosocial Science* 18 (1986) 1, 57-62.
- Schuester, J., *Waar ik gelukkig ben, daar wil ik wonen* (Amsterdam 1988).